

KODEKS RODZINNY I OPIEKUŃCZY

Komentarz

Sławomira Kotas-Turoboyska

Wolters Kluwer

KODEKS RODZINNY I OPIEKUŃCZY

Komentarz

Sławomira Kotas-Turoboyska

Stan prawny na 12 stycznia 2026 r.

Sławomira Kotas-Turoboyska, nr ORCID: 0000-0002-6192-3955

Recenzentka

Dr hab. Kinga Michałowska, prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

Wydawczyni

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktorka prowadząca

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Trzy kropki Joanna Maż

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni[♥]

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2026

ISBN 978-83-8438-057-4

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Zarządzania Prawami Autorskimi i Treściami

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 692 477 076

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Michałowi, Pawłowi i Milanowi

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	19
Wstęp	23
Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy	25
TYTUŁ I. MAŁŻEŃSTWO	27
DZIAŁ I. Zawarcie małżeństwa	27
Art. 1. [Przesłanki zawarcia małżeństwa]	27
Art. 2. [Powództwo o ustalenie nieistnienia małżeństwa]	35
Art. 3. [Dokumenty niezbędne do zawarcia małżeństwa]	44
Art. 4. [Okres wyczekiwania]	47
Art. 4 ¹ . [Małżeństwo wyznaniowe – zaświadczenie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa]	50
Art. 5. [Odmowa przyjęcia oświadczeń od nupturientów] ...	52
Art. 6. [Zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika]	54
Art. 7. [Zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego]	57
Art. 8. [Zawarcie małżeństwa przed duchownym]	59
Art. 9. [Zawarcie małżeństwa w przypadku niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu nupturienta]	61
Art. 10. [Przeszkoda wieku]	63
Art. 11. [Przeszkoda ubezwłasnowolnienia]	65
Art. 12. [Przeszkoda choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego]	67

Art. 13.	[Przeszkoda pozostawania w związku małżeńskim]	73
Art. 14.	[Przeszkoda pokrewieństwa lub powinowactwa]	78
Art. 15.	[Przeszkoda przysposobienia]	81
Art. 15 ¹ .	[Unieważnienie małżeństwa z powodu wad oświadczenia woli]	82
Art. 16.	[Unieważnienie małżeństwa zawartego przez pełnomocnika]	85
Art. 17.	[Katalog zamknięty przyczyn unieważnienia małżeństwa]	86
Art. 18.	[Unieważnienie małżeństwa po jego ustaniu]	90
Art. 19.	[Unieważnienie małżeństwa po śmierci małżonka] ...	91
Art. 20.	[Zła wiara małżonka]	92
Art. 21.	[Odpowiednie stosowanie przepisów o rozwodzie]	93
Art. 22.	[Legitymacja czynna prokuratora]	95
DZIAŁ II. Prawa i obowiązki małżonków		97
Art. 23.	[Równość praw i obowiązków]	97
Art. 24.	[Rozstrzyganie o istotnych sprawach rodziny]	99
Art. 25.	[Nazwisko małżonka]	100
Art. 26.	(uchylony).	102
Art. 27.	[Obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny]	103
Art. 28.	[Wypłata wynagrodzenia do rąk drugiego małżonka]	107
Art. 28 ¹ .	[Prawo do korzystania z mieszkania]	110
Art. 29.	[Działanie w sprawach zwykłego zarządu]	111
Art. 30.	[Odpowiedzialność solidarna]	113
DZIAŁ III. Małżeńskie ustroje majątkowe		115
Rozdział I. Ustawowy ustroj majątkowy		115
Art. 31.	[Wspólność ustawowa; majątek wspólny]	115
Art. 32.	(uchylony).	123
Art. 33.	[Majątek osobisty]	123
Art. 34.	[Przedmioty zwykłego urządzenia domowego]	130
Art. 34 ¹ .	[Współposiadanie i korzystanie z rzeczy wchodzących w skład majątku wspólnego]	131
Art. 35.	[Zakaz podziału majątku wspólnego podczas trwania wspólności ustawowej]	132

Art. 36.	[Zarząd majątkiem wspólnym]	133
Art. 36 ¹ .	[Sprzeciw małżonka wobec czynności zarządu majątkiem wspólnym]	135
Art. 37.	[Czynności wymagające zgody drugiego małżonka]	136
Art. 38.	[Ochrona osoby trzeciej]	138
Art. 39.	[Zezwolenie przez sąd na dokonanie czynności bez zgody drugiego małżonka]	139
Art. 40.	[Pozbawienie samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym]	141
Art. 41.	[Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich]	143
Art. 42.	[Wyłączenie możliwości zaspokojenia się z udziału małżonka w czasie trwania wspólności ustawowej]	145
Art. 43.	[Udziały w majątku wspólnym]	146
Art. 44.	(uchylony).	148
Art. 45.	[Zwrot wydatków i nakładów]	149
Art. 46.	[Odpowiednie stosowanie przepisów o wspólności majątku spadkowego i dziale spadku]	150
Rozdział II. Umowne ustroje majątkowe		154
Oddział 1. Przepisy ogólne		154
Art. 47.	[Umowa majątkowa małżeńska]	154
Art. 47 ¹ .	[Skuteczność małżeńskich umów majątkowych względem osób trzecich]	156
Oddział 2. Wspólność majątkowa		157
Art. 48.	[Odpowiednie stosowanie przepisów o wspólności ustawowej]	157
Art. 49.	[Ograniczenia przedmiotowe umowy rozszerzającej wspólność]	158
Art. 50.	[Uprawnienia wierzyciela w razie rozszerzenia wspólności]	159
Art. 50 ¹ .	[Udziały małżonków po ustaniu wspólności]	160
Oddział 3. Rozdzielność majątkowa		160
Art. 51.	[Umowna rozdzielność majątkowa]	160
Art. 51 ¹ .	[Samodzielny zarząd swoim majątkiem]	161

Oddział 4. Rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków	162
Art. 51 ² . [Odpowiednie stosowanie przepisów o rozdzielności majątkowej]	162
Art. 51 ³ . [Dorobek małżonka]	163
Art. 51 ⁴ . [Sposób wyrównania dorobków]	165
Art. 51 ⁵ . [Wyrównanie dorobków w razie śmierci jednego z małżonków]	166
Rozdział III. Przymusowy ustrój majątkowy	167
Art. 52. [Ustanowienie rozdzielności majątkowej przez sąd]	167
Art. 53. [Rozdzielność majątkowa z mocy prawa]	172
Art. 54. [Rozdzielność majątkowa wskutek orzeczenia separacji]	173
DZIAŁ IV. Ustanie małżeństwa	174
Art. 55. [Uznanie małżonka za zmarłego]	174
Art. 56. [Rozwód]	176
Art. 57. [Wina rozkładu pożycia]	181
Art. 58. [Inne rozstrzygnięcia sądu rozwodowego]	183
Art. 59. [Powrót do poprzedniego nazwiska]	200
Art. 60. [Alimenty]	203
Art. 61. [Odpowiednie stosowanie przepisów o obowiązku alimentacyjnym między krewnymi]	206
DZIAŁ V. Separacja	207
Art. 61 ¹ . [Przesłanki orzeczenia separacji]	207
Art. 61 ² . [Separacja a rozwód]	208
Art. 61 ³ . [Rozstrzygnięcia zawarte w orzeczeniu o separacji]	211
Art. 61 ⁴ . [Skutki orzeczenia separacji]	211
Art. 61 ⁵ . (uchylony).	213
Art. 61 ⁶ . [Zniesienie separacji]	213
TYTUŁ II. POKREWIEŃSTWO I POWINOWACTWO	215
DZIAŁ I. Przepisy ogólne	215
Art. 61 ⁷ . [Pokrewieństwo]	215
Art. 61 ⁸ . [Powinowactwo]	216
DZIAŁ IA. Rodzice i dzieci	217
Rozdział I. Pochodzenie dziecka	217

Oddział 1. Macierzyństwo	217
Art. 61 ⁹ . [Macierzyństwo]	217
Art. 61 ¹⁰ . [Ustalenie macierzyństwa]	218
Art. 61 ¹¹ . [Zakaz wytoczenia powództwa o ustalenie macierzyństwa po uzyskaniu pełnoletności przez dziecko]	222
Art. 61 ¹² . [Zaprzeczenie macierzyństwa]	222
Art. 61 ¹³ . [Termin do wytoczenia powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa przez rodziców]	227
Art. 61 ¹⁴ . [Termin do wytoczenia powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa przez dziecko]	229
Art. 61 ¹⁵ . [Warunki dopuszczalności zaprzeczenia macierzyństwa po śmierci dziecka]	230
Art. 61 ¹⁶ . [Legitymacja czynna prokuratora]	231
Oddział 2. Ojcostwo	233
Art. 62. [Domniemanie pochodzenia dziecka z małżeństwa]	233
Art. 63. [Zaprzeczenie ojcostwa przez męża matki]	236
Art. 64. [Zaprzeczenie ojcostwa przez męża matki całkowicie ubezwłasnowolnionego]	239
Art. 65. [Zaprzeczenie ojcostwa przez męża matki chorego psychicznie]	241
Art. 66. [Legitymacja bierna w procesie o zaprzeczenie ojcostwa wszczętym przez męża matki]	243
Art. 67. [Sposób zaprzeczenia ojcostwa]	244
Art. 68. [Niedopuszczalność zaprzeczenia ojcostwa dziecka poczętego w wyniku procedury medycznie wspomaganej prokreacji]	246
Art. 69. [Legitymacja czynna matki]	248
Art. 70. [Legitymacja czynna dziecka]	250
Art. 70 ¹ . [Warunki dopuszczalności zaprzeczenia ojcostwa po śmierci dziecka]	252
Art. 71. (utracił moc).	254
Art. 72. [Ustalenie ojcostwa]	254
Art. 73. [Uznanie ojcostwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego]	257
Art. 74. [Uznanie ojcostwa przed notariuszem albo urzędnikiem]	261

Art. 75.	[Uznanie ojcostwa dziecka poczętego]	263
Art. 75 ¹ .	[Uznanie ojcostwa dziecka urodzonego w następstwie procedury medycznie wspomaganej prokreacji]	263
Art. 76.	[Zakaz uznania ojcostwa po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności]	266
Art. 77.	[Zdolność do złożenia oświadczenia o uznaniu ojcostwa]	267
Art. 78.	[Powództwo ojca o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa]	268
Art. 79.	[Odpowiednie stosowanie]	272
Art. 80.	[Zakaz wytaczania powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności]	273
Art. 81.	[Żądanie przez dziecko ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa]	274
Art. 81 ¹ .	[Ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa w przypadku procedury medycznie wspomaganej prokreacji]	275
Art. 82.	[Legitymacja bierna w procesie o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa]	276
Art. 83.	[Warunki dopuszczalności ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa po śmierci dziecka]	278
Art. 84.	[Powództwo o ustalenie ojcostwa]	279
Art. 85.	[Domniemanie ojcostwa]	283
Art. 86.	[Legitymacja czynna prokuratora]	286
Rozdział II. Stosunki między rodzicami a dziećmi		288
Oddział 1. Przepisy ogólne		288
Art. 87.	[Obowiązek wzajemnego szacunku i wspierania się]	288
Art. 88.	[Nazwisko dziecka]	289
Art. 89.	[Nazwisko dziecka uznanego; nadanie nazwiska przez sąd]	291
Art. 89 ¹ .	[Nazwisko dzieci pochodzących od tych samych rodziców]	292
Art. 90.	[Nadanie nazwiska dziecku w przypadku zawarcia małżeństwa]	293
Art. 90 ¹ .	[Dwuczęłonowe nazwisko dziecka]	294

Art. 91.	[Obowiązek przyczyniania się do pokrywania kosztów utrzymania rodziny]	295
Oddział 2. Władza rodzicielska		296
Art. 92.	[Okres pozostawania pod władzą rodzicielską]	296
Art. 93.	[Uprawnieni do sprawowania władzy rodzicielskiej]	297
Art. 94.	[Władza rodzicielska jednego z rodziców]	298
Art. 95.	[Zakres władzy rodzicielskiej]	299
Art. 96.	[Piecza nad dzieckiem]	302
Art. 96 ¹ .	[Zakaz stosowania kar cielesnych]	304
Art. 97.	[Wykonywanie władzy rodzicielskiej]	304
Art. 98.	[Reprezentacja dziecka przez rodziców]	306
Art. 99.	[Reprezentant dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską]	308
Art. 99 ¹ .	[Wymagania wobec reprezentanta dziecka]	310
Art. 99 ² .	[Obowiązki informacyjne ciążyące na reprezentancie dziecka]	312
Art. 99 ^{2a} .	[Nadzór sądu opiekuńczego nad działalnością reprezentanta dziecka]	315
Art. 99 ³ .	[Orzekanie o wynagrodzeniu reprezentanta dziecka i zwrocie poniesionych przez niego wydatków]	316
Art. 100.	[Udzielenie pomocy rodzicom]	317
Art. 101.	[Zarząd majątkiem dziecka]	320
Art. 102.	[Wyłączenie przedmiotów spod zarządu]	325
Art. 103.	[Czysty dochód; nadwyżka]	325
Art. 104.	[Inwentarz majątku dziecka]	326
Art. 105.	[Zwrot majątku dziecka; rachunek z zarządu]	327
Art. 106.	[Zmiana orzeczenia o władzy rodzicielskiej]	329
Art. 107.	[Ograniczenie władzy rodzicielskiej]	331
Art. 108.	[Władza rodzicielska nad całkowicie ubezwłasnowolnionym]	335
Art. 109.	[Zagrożone dobro dziecka – zarządzenia sądu]	335
Art. 110.	[Zawieszenie władzy rodzicielskiej]	342
Art. 111.	[Pozbawienie i przywrócenie władzy rodzicielskiej]	342
Art. 112.	[Rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w wyroku orzekającym rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa]	346

Oddział 2a. Piecza zastępcza	347
Art. 112 ¹ . [Podmioty sprawujące pieczę zastępczą]	347
Art. 112 ² . [Dobór rodzin zastępczych]	349
Art. 112 ³ . [Możliwość umieszczenia w pieczy zastępczej]	350
Art. 112 ⁴ . [Okres umieszczenia w pieczy zastępczej]	351
Art. 112 ⁵ . [Osoby sprawujące pieczę]	351
Art. 112 ⁶ . [Pierwszeństwo w sprawowaniu pieczy]	353
Art. 112 ⁷ . [Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej]	353
Art. 112 ⁸ . [Rodzeństwo]	355
Oddział 3. Kontakty z dzieckiem	355
Art. 113. [Prawo i obowiązek utrzymywania kontaktów]	355
Art. 113 ¹ . [Ustalenie sposobu utrzymywania kontaktów z dzieckiem]	357
Art. 113 ² . [Ograniczenie utrzymywania kontaktów z dzieckiem]	359
Art. 113 ³ . [Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem]	360
Art. 113 ⁴ . [Zobowiązanie rodziców do określonego postępowania]	361
Art. 113 ⁵ . [Zmiana rozstrzygnięcia o kontaktach z dzieckiem]	362
Art. 113 ⁶ . [Odpowiednie stosowanie do innych sprawujących pieczę nad dzieckiem]	363
DZIAŁ II. Przysposobienie	364
Art. 114. [Dobro i małoletność przysposabianego]	364
Art. 114 ¹ . [Wymogi stawiane przysposabiającemu]	367
Art. 114 ² . [Adopcja zagraniczna]	369
Art. 115. [Przysposobienie wspólne]	370
Art. 116. [Zgoda małżonka na przysposobienie]	372
Art. 117. [Orzeczenie o przysposobieniu]	373
Art. 117 ¹ . [Przysposobienie ponowne]	374
Art. 118. [Zgoda przysposabianego]	374
Art. 119. [Zgoda rodziców przysposabianego]	376
Art. 119 ¹ . [Zgoda blankietowa]	377
Art. 119 ^{1a} . [Wskazanie przez rodziców osoby przysposabiającego]	379
Art. 119 ² . [Okres wyczekiwania]	380
Art. 120. [Zgoda opiekuna]	380
Art. 120 ¹ . [Okres osobistej styczności]	381

Art. 121.	[Skutki przysposobienia pełnego]	382
Art. 121 ¹ .	[Przysposobienie pasierba]	383
Art. 122.	[Nazwisko przysposobionego]	384
Art. 123.	[Ustanie dotychczasowej władzy rodzicielskiej]	386
Art. 124.	[Przysposobienie niepełne]	386
Art. 124 ¹ .	[Przysposobienie całkowite]	388
Art. 125.	[Rozwiązanie przysposobienia]	389
Art. 125 ¹ .	[Zakaz rozwiązania przysposobienia całkowitego]	392
Art. 126.	[Skutki rozwiązania przysposobienia]	393
Art. 127.	[Legitymacja czynna prokuratora]	395
DZIAŁ III. Obowiązek alimentacyjny		395
Art. 128.	[Treść obowiązku alimentacyjnego]	395
Art. 129.	[Kolejność]	399
Art. 130.	[Pierwszeństwo obowiązku alimentacyjnego małżonka]	400
Art. 131.	[Obowiązek alimentacyjny w przysposobieniu niepełnym]	401
Art. 132.	[Zobowiązany w dalszej kolejności]	403
Art. 133.	[Obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dziecka]	404
Art. 134.	[Obowiązek alimentacyjny wobec rodzeństwa]	407
Art. 135.	[Zakres świadczeń alimentacyjnych]	408
Art. 136.	[Ochrona interesu osoby uprawnionej do alimentów]	410
Art. 137.	[Przedawnienie roszczeń alimentacyjnych]	412
Art. 138.	[Zmiana orzeczenia lub umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego]	414
Art. 139.	[Wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego]	416
Art. 140.	[Roszczenia zwrotne]	416
Art. 141.	[Roszczenia matki dziecka pozamałżeńskiego]	418
Art. 142.	[Roszczenie w przypadku uwiarygodnionego ojcostwa]	419
Art. 143.	[Jednoczesne dochodzenie roszczeń majątkowych i ustalenia ojcostwa]	420
Art. 144.	[Świadczenia alimentacyjne ojczymów, macoch, pasierbów]	421
Art. 144 ¹ .	[Uchylenie się od wykonania obowiązku alimentacyjnego]	424

TYTUŁ III. OPIEKA I KURATELA	427
DZIAŁ I. Opieka nad małoletnim	427
Rozdział I. Ustanowienie opieki	427
Art. 145. [Przesłanki ustanowienia opieki dla małoletniego] ...	427
Art. 146. [Opiekun]	430
Art. 147. [Ochrona majątku; ustanowienie kuratora]	430
Art. 148. [Negatywne przesłanki podmiotowe]	431
Art. 149. [Pierwszeństwo w objęciu opieki]	433
Art. 150. (uchylony).	436
Art. 151. [Opiekun kilku osób; opieka nad rodzeństwem]	436
Art. 152. [Obowiązek objęcia opieki]	436
Art. 153. [Sposób objęcia opieki]	437
Rozdział II. Sprawowanie opieki	438
Art. 154. [Należyta staranność]	438
Art. 155. [Piecza nad osobą i majątkiem]	439
Art. 156. [Zezwolenie sądu opiekuńczego]	441
Art. 157. [Przemijająca przeszkoda w sprawowaniu opieki]	443
Art. 158. [Obowiązek informowania rodziców]	443
Art. 159. [Wyłączenie prawa reprezentacji]	445
Art. 160. [Inwentarz majątku podopiecznego]	447
Art. 161. [Złożenie do depozytu sądowego]	447
Art. 162. [Wynagrodzenie opiekuna]	449
Art. 163. [Nakłady i wydatki związane ze sprawowaniem opieki]	451
Art. 164. [Przedawnienie roszczeń]	452
Rozdział III. Nadzór nad sprawowaniem opieki	453
Art. 165. [Sposób sprawowania nadzoru]	453
Art. 166. [Sprawozdania z opieki; rachunki z zarządu]	454
Art. 167. [Badanie sprawozdań i rachunków]	456
Art. 168. [Zarządzenia sądu opiekuńczego]	457
Rozdział IV. Zwolnienie opiekuna i ustanie opieki	458
Art. 169. [Zwolnienie z opieki]	458
Art. 170. [Ustanie opieki z mocy prawa]	460
Art. 171. [Obowiązek dalszego zarządzenia majątkiem]	460
Art. 172. [Rachunek końcowy z opieki]	462
Art. 173. [Zwolnienie z rachunku końcowego]	463
Art. 174. [Obowiązek niezwłocznego oddania majątku]	463

DZIAŁ II. Opieka nad ubezwłasnowolnionym całkowicie	465
Art. 175. [Odpowiednie stosowanie przepisów o opiece nad małoletnim]	465
Art. 176. [Opiekun ubezwłasnowolnionego całkowicie]	467
Art. 177. [Ustanie opieki z mocy prawa]	469
DZIAŁ III. Kuratela	469
Art. 178. [Przesłanki ustanowienia kuratora]	469
Art. 179. [Wynagrodzenie kuratora]	471
Art. 180. [Uchylenie kurateli i ustanie kurateli]	472
Art. 181. [Kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo]	473
Art. 182. [Kurator dziecka poczętego]	475
Art. 183. [Kurator osoby niepełnosprawnej; uchylenie kurateli]	477
Art. 184. [Kurator osoby nieobecnej]	481
Bibliografia	485
Wykaz orzecznictwa	491
Wykaz aktów prawnych	503

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i uzup.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
- nowelizacja k.r.o. z 16.05.2019 r. – ustawa z 16.05.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. poz. 1146)
- nowelizacja k.r.o. z 16.10.2019 r. – ustawa z 16.10.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2089)
- p.a.s.c. – ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 594 ze zm.)
- p.u.s.p. – ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)

u.k.s.c.	–	ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 1228 ze zm.)
u.l.n.	–	ustawa z 25.06.2015 r. o leczeniu niepłodności (Dz.U. z 2020 r. poz. 442)
u.o.p.l.	–	ustawa z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 725)
u.w.r.	–	ustawa z 9.06.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2025 r. poz. 49 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

Dz.Urz. MS	–	Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości
KPP	–	Kwartalnik Prawa Prywatnego
MoP	–	Monitor Prawniczy
NP	–	Nowe Prawo
OSAB	–	Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSNC	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej
OSNCK	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej
OSNCP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC-ZD	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej – zbiór dodatkowy
OSP	–	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	–	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
Pal.	–	Palestra
PiP	–	Państwo i Prawo
Pr. Sp.	–	Prawo Spółek
Prok. i Pr.	–	Prokuratura i Prawo
PS	–	Przegląd Sądowy
Rej.	–	Rejent

RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
St. Praw.	–	Studia Prawnicze

Inne

NSA	–	Naczelny Sąd Administracyjny
RPD	–	Rzecznik Praw Dziecka
SA	–	sąd apelacyjny
TK	–	Trybunał Konstytucyjny
USC	–	urząd stanu cywilnego
WSA	–	wojewódzki sąd administracyjny

WSTĘP

Oddaję w ręce Czytelników książkę „Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz” przygotowaną z myślą o praktykach prawa – przedstawicielach zawodów prawniczych, aplikantach i studentach kierunków prawniczych oraz wszystkich osobach zainteresowanych prawem rodzinnym i opiekuńczym, które chciałyby zgłębić i zrozumieć jego instytucje.

Przygotowując przedmiotowy komentarz, miałam na uwadze, że prawo rodzinne i opiekuńcze to dziedzina szczególnie wrażliwa społecznie. Jej zrozumienie wymaga nie tylko znajomości norm prawnych, ale także świadomości co do wartości, jakie normy te chronią – dobro dziecka, trwałość rodziny, ochrona osób słabszych.

Moim celem było stworzenie opracowania, które w sposób przystępny omawia przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, uwzględniając nie tylko najnowsze orzecznictwo i wykładnię doktrynalną, ale również aspekt procesowy poszczególnych instytucji. Dlatego tam, gdzie to konieczne, zawarłam odesłania do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, Prawa o aktach stanu cywilnego oraz innych właściwych ustaw.

W komentarzu uwzględniłam aktualne problemy praktyczne oraz zagadnienia budzące kontrowersje, w tym projektowaną instytucję tzw. rozvodu pozasądowego. Zachęcam do lektury wszystkich, którzy

poszukują rzetelnego, aktualnego i praktycznie zorientowanego opracowania.

Publikacja uwzględnia stan prawny aktualny na dzień 12.01.2026 r., w tym nowelizację przeprowadzoną ustawą z 24.06.2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. poz. 897) oraz projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, numer projektu UDER 24, a także projekt ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o statucie osoby najbliższej w związku i umowie o wspólnym pożyciu, druk sejmowy nr 2111.

Autorka

USTAWA

z dnia 25 lutego 1964 r.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy

(tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2809; zm. Dz.U. z 2025 r. poz. 897)

TYTUŁ I

MAŁŻEŃSTWO

DZIAŁ I

Zawarcie małżeństwa

Art. 1. [Przesłanki zawarcia małżeństwa]

§ 1. Małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński.

§ 2. Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego.

§ 3. Przepis paragrafu poprzedzającego stosuje się, jeżeli ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa regulująca stosunki między państwem a kościołem albo innym związkiem wyznaniowym przewiduje możliwość wywołania przez związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu tego kościoła albo innego związku wyznaniowego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego.

§ 4. Mężczyzna i kobieta, będący obywatelami polskimi przebywającymi za granicą, mogą zawrzeć małżeństwo również przed polskim konsulem lub przed osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula.

1. W polskim porządku prawnym brak jest jednoznacznej definicji pojęcia „małżeństwo”. Nie zawiera jej Kodeks rodzinny i opiekuńczy ani inny akt prawny. Część przedstawicieli doktryny wskazuje w tym kontekście na treść art. 18 Konstytucji RP¹, przyjmując, że zawarte w nim stwierdzenie: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny (...)” implikuje wniosek, że małżeństwo powinno być zawsze definiowane z użyciem tej normy konstytucyjnej. Pogląd taki spotyka się jednak z krytyką².
2. Wydaje się, że art. 18 Konstytucji RP oraz jego umiejscowienie uzasadniają stwierdzenie, że małżeństwo heteroseksualne, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod szczególną opieką państwa, gwarantowaną na poziomie konstytucyjnym. Nie można jednak z brzmienia wskazanego przepisu wywodzić wniosku, że obecnie istnieje w polskim porządku prawnym konstytucyjna norma wykluczająca unormowanie związku małżeńskiego o innej podmiotowo strukturze³. Jednocześnie z uwagi na brak stosownych regulacji prawnych określających przesłanki

¹ Zob. np. P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 1997, s. 31.

² Więcej na ten temat zob. M. Olczyk [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, red. M. Fras, M. Habdas, LEX, art. 1, nt 1 i powołana tam literatura.

³ Zob. E. Łętowska, J. Woleński, *Instytucjonalizacja związków partnerskich a Konstytucja RP z 1997 r.*, PiP 2013/6, s. 15–40; K. Gromek, *Heteroseksualność małżonków w Polsce i na świecie*, MoP 2022/7, s. 357 i n.

zawarcia małżeństwa w innym podmiotowo układzie niż związek heteroseksualny aktualnie nie ma prawnej możliwości skutecznego zawarcia małżeństwa przez podmioty inne niż wskazane w art. 1 § 1 k.r.o.⁴

3. Jak trafnie zwraca uwagę T. Smoczyński, nie decydując się na zdefiniowanie małżeństwa, ustawodawca jednocześnie określa prawny model małżeństwa obowiązujący w danym kraju, poprzez wskazanie w art. 1 k.r.o. jego podstawowych cech: związek monogamiczny łączący kobietę i mężczyznę⁵.
4. W doktrynie wypracowano wiele definicji pojęć „małżeństwo” oraz „związek małżeński”, używanych wymiennie, jako równoznaczne. Autorzy skłaniają się w przeważającej mierze ku koncepcji traktującej małżeństwo jako stosunek prawny. Posiłkując się dotychczas wyrażonymi poglądami, można stwierdzić, że małżeństwo w świetle prawa polskiego to trwały, ale rozerwalny, stosunek prawny, łączący kobietę i mężczyznę, którzy są jego równorzędnymi stronami. W skład tego stosunku prawnego wchodzi jednakowe dla obu stron prawa i obowiązki, tak majątkowe, jak i niemajątkowe⁶. Jego celem jest maksymalne zespolenie małżonków dla ich wspólnego dobra oraz dobra i funkcji społecznej założonej przez nich rodziny⁷. W podobny sposób pojęcie małżeństwa wykładane jest przez Sąd Najwyższy, który wskazał, że: „Prawo polskie zarówno w Konstytucji (art. 18), jak i w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (art. 1 § 1) uznaje małżeństwo za związek kobiety i mężczyzny”⁸.
5. Pojęcie małżeństwa określone w art. 1 k.r.o. ma zastosowanie nie tylko w prawie rodzinnym i opiekuńczym, ale także w innych dziedzinach

⁴ W dacie przygotowania niniejszego opracowania Projekt ustawy o rejestrowanych związkach partnerskich, nr z wykazu UD87, znajduje się na etapie opiniowania.

⁵ T. Smoczyński, *Ochrona rodziny w Konstytucji RP*, PiP 1994/2, s. 7.

⁶ J. Strzebinczyk, *Prawo rodzinne*, Kraków 2002, s. 127 i n.

⁷ J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1994, s. 33 i n.; T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 38.

⁸ Wyrok SN z 6.12.2013 r., I CSK 146/13, OSNC-ZD 2015/2, poz. 19; zob. także postanowienie SN z 24.09.2024 r., I CSK 2467/24, LEX nr 3775470.

prawa⁹. Dokonując interpretacji regulacji prawnych, w których ustawodawca posługuje się pojęciem małżeństwa, należy założyć, jeśli akt prawny nie stanowi inaczej, że chodzi o małżeństwo w rozumieniu komentowanego przepisu¹⁰.

6. W art. 1 k.r.o. ustawodawca określa przesłanki zawarcia małżeństwa. Są to przesłanki pozytywne, których kumulatywne wypełnienie we właściwej formie (zaistnienie zdarzenia prawnego) prowadzi do powstania stosunku prawnego. Wypełnienie przesłanek określonych w komentowanym przepisie stanowi jedyny dopuszczalny sposób wykreowania stosunku małżeństwa¹¹.
7. Ustawa przewiduje różne wymogi w zależności od formy, w jakiej akt zawarcia małżeństwa jest dokonywany. Wspólne wymogi dla wszystkich form to: odmienność płci nupturientów, jednoczesna obecność i zgodność składanych oświadczeń. Różnice pojawiają się w kontekście przesłanki udziału czynnika oficjalnego. W razie zawierania małżeństwa cywilnego czynnikiem oficjalnym będzie udział kierownika urzędu stanu cywilnego. W przypadku zawierania małżeństwa przez polskich obywateli mieszkających za granicą osobą kompetentną jest konsul lub osoba wyznaczona do wykonywania funkcji konsula. Natomiast w razie zawierania małżeństwa w formie konkordatowej oświadczenie od nupturientów odbiera duchowny. W tym ostatnim przypadku dla wywołania oczekiwanych skutków prawnych konieczne jest, aby duchowny we właściwym terminie o fakcie zawarcia małżeństwa poinformował kierownika urzędu stanu cywilnego. Ten następnie sporządza akt małżeństwa.
8. Zgodnie z art. 1 § 1 k.r.o. małżeństwo mogą zawrzeć wyłącznie osoby odmiennej płci – kobieta i mężczyzna. Decydująca dla ustalenia płci

⁹ Zob. np. wyrok NSA z 23.04.2008 r., II FSK 373/07, LEX nr 485167.

¹⁰ G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Małżeństwo. Komentarz do art. 1–61⁶*, Warszawa 2013, s. 30.

¹¹ Zob. M. Domański, *Konstrukcyjne aspekty wadliwości zawarcia małżeństwa*, „Prawo w Działaniu” 2020/44, s. 117–118.

nupturientów będzie treść aktu stanu cywilnego – aktu urodzenia, który zgodnie z art. 3 p.a.s.c. stanowi wyłączny dowód zdarzeń w nim stwierdzonych. Wymóg odmienności płci musi być spełniony na moment zawarcia związku małżeńskiego¹². Ewentualne następcze działania skutkujące zmianą płci przez jednego z małżonków nie stanowią podstawy do ustalenia nieistnienia małżeństwa¹³.

9. Niektórzy przedstawiciele doktryny podnoszą, że w przypadku wątpliwości co do płci nupturientów, np. z uwagi na transseksualizm, kierownik urzędu stanu cywilnego powinien odmówić przyjęcia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński i zgodnie z art. 89 ust. 2 p.a.s.c. powiadomić zainteresowanych na piśmie o przyczynie odmowy. Nupturienti w terminie 14 dni mogą wystąpić z wnioskiem do właściwego sądu rejonowego o rozstrzygnięcie zasadności stanowiska kierownika USC¹⁴. Pogląd ten spotyka się jednak z krytyką. M. Olczyk trafnie zauważa, że sam wygląd zewnętrzny nie jest dostateczną podstawą do kwestionowania płci nupturientów, stanowi bowiem wyraz indywidualnych preferencji każdego człowieka i jest zagadnieniem na tyle delikatnym, że nie powinien stanowić przedmiotu oceny. Wydaje się, że odmowę może uzasadniać jedynie informacja o toczącym się procesie o zmianę płci lub zamiarze jej zmiany¹⁵.
10. Nupturienti muszą być jednocześnie, fizycznie obecni w trakcie składania oświadczeń. Nie jest zatem dopuszczalne, aby stawili się oni celem złożenia oświadczeń osobno, w różnych terminach czy miejscach. Wymóg jednoczesnej obecności ma podkreślić doniosłość aktu zawarcia małżeństwa¹⁶. Odstępstwo od tej przesłanki może mieć miejsce jedynie

¹² Postanowienie SN z 24.09.2024 r., I CSK 2467/24, LEX nr 3775470.

¹³ Tak też M. Olczyk [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, red. M. Fras, M. Habdas, LEX, art. 1, nt 3; wyrok SN z 6.12.2013 r., I CSK 146/13, LEX nr 1415181.

¹⁴ G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX, art. 1, nt IV.2.

¹⁵ M. Olczyk [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, red. M. Fras, M. Habdas, art. 1, nt 3.

¹⁶ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2006, s. 91.

w razie zawarcie związku małżeńskiego przez pełnomocnika (art. 6 k.r.o.)¹⁷.

11. Składane przez osoby wstępujące w związek małżeński oświadczenie musi być zgodne, a jego przedmiot stanowi wola wstąpienia w związek małżeński. Treść oświadczenia składanego w przypadku zawierania małżeństwa cywilnego jest określona w art. 7 § 3 k.r.o.
12. W przypadku zawierania małżeństwa cywilnego nupturienti składają oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, właściwego dla miejsca zawarcia małżeństwa.
13. Sama czynność odebrania oświadczenia od nupturientów nie należy do czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego. Te dokonywane są przez kierownika urzędu stanu cywilnego lub jego zastępcę (art. 9 ust. 1 p.a.s.c.), którzy wpisują małżeństwo w rejestrze stanu cywilnego (art. 5 ust. 5 p.a.s.c.).
14. Rejestracji małżeństwa dokonuje kierownik urzędu stanu cywilnego właściwy z uwagi na miejsce zawarcia małżeństwa (art. 13 ust. 1 p.a.s.c.).
15. Za niedopuszczalne uznaje się występowanie kierownika urzędu stanu cywilnego w podwójnej roli, tj. kierownika urzędu stanu cywilnego i nupturienta. „Jeżeli przy zawarciu związku małżeńskiego urzędnik stanu cywilnego podpisał sam sobie akt małżeństwa jako zawierający związek małżeński i jako urzędnik stanu cywilnego, a urzędnika stanu cywilnego poza nim nie było przy zawieraniu przez strony małżeństwa, to małżeństwo nie zostało zawarte. Przy składaniu bowiem przed urzędnikiem stanu cywilnego oświadczeń z art. 1 kod. rodz. urzędnik stanu cywilnego nie może być jedną z osób wstępujących w związek małżeński, lecz musi być osobą trzecią”¹⁸.

¹⁷ Więcej na ten temat zob. uwagi do art. 6 k.r.o.

¹⁸ Orzeczenie SN z 10.09.1957 r., II CR 707/57, OSNCK 1960/1, poz. 6.

16. Przesłanki zawarcia małżeństwa przed konsulem są zasadniczo tożsame z omówionymi powyżej dotyczącymi zawarcia małżeństwa cywilnego. Jedyną odmiennością jest podmiot stanowiący czynnik oficjalny – jak sama nazwa wskazuje, w tym przypadku oświadczenia od nupturientów odbiera konsul lub osoba wyznaczona do pełnienia tej funkcji¹⁹.
17. Obywatele polscy przebywający za granicą mają prawo wyboru. Mogą zdecydować się na zawarcie małżeństwa według przepisów kraju pobytu, tj. przed właściwym miejscowo urzędnikiem uprawnionym do odbierania oświadczeń i rejestracji małżeństwa. Mają jednak również możliwość zawarcia związku małżeńskiego przed konsulem RP, jeśli spełnione zostaną wszystkie konieczne przesłanki, a kraj przyjmujący wyraża zgodę na wykonywanie przez konsula tej czynności²⁰.
18. Małżeństwo wyznaniowe ze skutkami na gruncie prawa cywilnego może zostać zawarte przed duchownym według prawa wewnętrznego kościoła albo innego związku wyznaniowego.
19. Definicja legalna duchownego nie jest obecna w polskim porządku prawnym. Należy zatem w tym zakresie odwoływać się do regulacji wewnętrznych związków wyznaniowych²¹.
20. Nupturienti zawierający małżeństwo cywilne ze skutkami na gruncie prawa cywilnego muszą wobec duchownego oświadczyć wolę jednoczesnego z małżeństwem wyznaniowym zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Duchowny odbierający oświadczenie jest zobowiązany przekazać kierownikowi urzędu stanu cywilnego, właściwego dla miejsca zawarcia małżeństwa, zaświadczenia: o złożeniu powyższego

¹⁹ Na temat odmowy przyjęcia oświadczeń od nupturientów przez konsula zob. uwagi do art. 5 k.r.o.

²⁰ Więcej na ten temat zob. A. Kremer, *Zawarcie związku małżeńskiego przed konsulem (wybrane zagadnienia)*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2007/1, s. 177 i n.

²¹ A. Tunia, *Podmiot urzędowy zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej* [w:] *Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej*, red. A. Tunia, Lublin 2011, s. 56 i n.

oświadczenia przez nupturientów przy zawarciu małżeństwa wyznaniowego oraz o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Kierownik urzędu stanu cywilnego na podstawie otrzymanego zaświadczenia sporządza akt małżeństwa, najpóźniej w kolejnym dniu roboczym po jego odebraniu (art. 86 ust. 3 p.a.s.c.).

21. Za ugruntowany i trafny, wobec jednoznacznej dyspozycji art. 1 § 2 k.r.o. zawierającego szerszy katalog przesłanek zawarcia małżeństwa konkordatowego niż cywilnego, można obecnie uznać pogląd o konstytutywnym charakterze czynności rejestracji małżeństwa konkordatowego. W wyroku z 3.03.2004 r. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że: „W razie niesporządzenia aktu małżeństwa, mimo spełnienia pozostałych wymogów określonych w art. 1 § 2 k.r.o., nie można dochodzić ustalenia istnienia małżeństwa konkordatowego na podstawie art. 189 k.p.c. Rejestracja takiego małżeństwa jest jednym z konstytutywnych wymogów jego zawarcia. (...) Dopiero od chwili zarejestrowania małżeństwa w aktach stanu cywilnego powstaje bowiem skutek w postaci zawarcia małżeństwa w dacie złożenia przez nupturientów, przed duchownym, odpowiednich oświadczeń woli. Ma on zatem, z woli ustawodawcy, charakter konstytutywny dlatego, że dopiero od tej chwili małżeństwo «o podwójnym skutku» może być uważane za skutecznie zawarte i że o jego mocy wstecznej można mówić dopiero z chwilą sporządzenia aktu małżeństwa»²².
22. Sąd Najwyższy trafnie wskazuje także, że zawarcie małżeństwa wyznaniowego ze skutkami dla prawa cywilnego prowadzi do powstania dwóch stosunków prawnych, dlatego też orzeczenie sądu kościelnego o ważności bądź o ustaniu małżeństwa kanonicznego nie może mieć prejudycjalnego wpływu na orzeczenie sądu państwowego o ważności lub o ustaniu świeckiego związku małżeńskiego tych samych małżon-

²² Wyrok SN z 3.03.2004 r., III CK 346/02, OSP 2005/2, poz. 23.

ków²³. Ocena ważności zawartych małżeństw jest od siebie zupełnie niezależna.

Art. 2. [Powództwo o ustalenie nieistnienia małżeństwa]

Jeżeli mimo niezachowania przepisów artykułu poprzedzającego został sporządzony akt małżeństwa, każdy, kto ma w tym interes prawny, może wystąpić z powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa.

1. Komentowany przepis stanowi materialnoprawną podstawę powództwa o ustalenie nieistnienia małżeństwa. Wykładany *a contrario* stanowić będzie natomiast podstawę prawną powództwa o ustalenie istnienia małżeństwa – za takim przyjęciem przemawia art. 22 k.r.o. i art. 425 i n. k.p.c.²⁴
2. Dyspozycja art. 2 k.r.o. odnosi się zarówno do małżeństwa cywilnego, jak i wyznaniowego. Przy czym, jak trafnie zauważa K. Pietrzykowski, w przypadku tego drugiego należy mówić o niewywoływaniu przez małżeństwo wyznaniowe skutków cywilnych²⁵.
3. Powództwo o ustalenie nieistnienia małżeństwa jest dopuszczalne, gdy mimo niezachowania wymogów wskazanych w art. 1 k.r.o. akt małżeństwa został sporządzony. Mowa tu zatem o sytuacji, w której mimo istnienia aktu cywilnego nie doszło do powstania stosunku prawnego między małżonkami – małżeństwo nie zostało zawarte.
4. Jak wskazuje Sąd Najwyższy: „Powództwo o ustalenie nieistnienia małżeństwa z konstrukcyjnego punktu widzenia odpowiada powództwu

²³ Wyrok SN z 17.11.2000 r., V CKN 1364/00, LEX nr 47030; zob. też A. Mączyński, *Konkordatowa forma zawarcia małżeństwa*, *Rej.* 2003/10, s. 127 i n.

²⁴ K. Pietrzykowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Legalis 2023, art. 2, nb 3; odmiennie nietrafnie H. Haak, *Zawarcie małżeństwa. Komentarz*, Toruń 1999, s. 39.

²⁵ K. Pietrzykowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, red. K. Pietrzykowski, art. 2, nb 3.

o ustalenie nieistnienia prawa lub stosunku prawnego (art. 189 k.p.c.), a art. 2 k.r.o. określa jedynie – w sposób niewyczerpujący – jego zasadnicze materialnoprawne podstawy. Powództwo to może być skutecznie wytoczone także w innych sytuacjach, jeżeli dochodzi do sporu co do tego, czy małżeństwo istnieje²⁶.

5. Zgłaszający roszczenie o ustalenie nieistnienia małżeństwa musi zmierzać do wykazania braku jednej z przesłanek zawarcia małżeństwa określonych w art. 1 k.r.o.²⁷
6. Przesłanki te będą różne w zależności od formy zawarcia małżeństwa – przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, konsulem czy duchownym. Podstawą roszczenia o ustalenie nieistnienia małżeństwa może być niespełnienie przesłanki: różnicy płci nupturientów, jednoczesnej obecności nupturientów, udziału czynnika oficjalnego, zgodności oświadczeń nupturientów.
7. Podmiotem uprawnionym do wystąpienia z żądaniem ustalenia nieistnienia małżeństwa jest każdy, kto ma w tym interes prawny, a także prokurator i Rzecznik Praw Obywatelskich (art. 22 k.r.o.).
8. W orzecznictwie podkreśla się, trafnie dzieląc w tym kontekście pogląd nauki, że „(...) nie można żądać ustalenia nieistnienia małżeństwa z powołaniem się na przyczyny uzasadniające unieważnienie małżeństwa, gdyż prowadziłoby to do obejścia przepisów dotyczących unieważnienia małżeństwa, w szczególności wtedy, gdy przewidują one określone terminy do żądania unieważnienia małżeństwa, podczas gdy żądanie ustalenia nieistnienia małżeństwa nie jest ograniczone czasowo”²⁸.

²⁶ Wyrok SN z 12.06.2019 r., II CSK 270/18, LEX nr 2681307.

²⁷ Na temat postępowania dowodowego zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Postępowanie dowodowe w sprawach o ustalenie nieistnienia małżeństwa* [w:] *Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej*, red. A. Tunia, Lublin 2011, s. 63 i n.

²⁸ Wyrok SN z 22.02.2012 r., IV CSK 240/11, OSNC 2012/9, poz. 106.

Aspekt procesowy

9. Postępowanie o ustalenie nieistnienia małżeństwa prowadzone jest w trybie procesowym, na podstawie przepisów o postępowaniu w sprawach małżeńskich (postępowanie odrębne).
10. Sądem właściwym rzeczowo, z uwagi na niemajątkowy charakter dochodzonego roszczenia, jest sąd okręgowy (art. 17 pkt 1 k.p.c.). Miejscowo właściwy do rozstrzygnięcia sprawy, stanowiącej powództwo ze stosunku małżeństwa, jest sąd, w którego okręgu małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania, jeżeli choć jedno z nich w okręgu tym jeszcze ma miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu (właściwość wyłączna). Z braku takiej podstawy wyłącznie właściwy jest sąd miejsca zamieszkania strony pozwanej, a jeżeli i tej podstawy nie ma – sąd miejsca zamieszkania powoda (art. 41 k.p.c.).
11. Sąd zarówno w pierwszej, jak i w drugiej instancji orzeka w sprawie jednoosobowo (art. 451 § 2 w zw. z art. 446¹ k.p.c.).
12. Powództwo może zostać zainicjowane przez każdego z małżonków. Ponadto pozew może zostać wniesiony przez każdego, kto ma w tym interes prawny. W przypadku powództwa osoby trzeciej konieczne jest pozwanie obojga małżonków (współuczestnictwo konieczne)²⁹. Legitymację do wszczęcia postępowania o ustalenie nieistnienia małżeństwa ma także prokurator i Rzecznik Praw Obywatelskich (art. 22 k.r.o.). W postępowaniu o ustalenie nieistnienia małżeństwa za dopuszczalne należy uznać zgłoszenie interwencji ubocznej.
13. Odpis pozwu w sprawie o ustalenie nieistnienia małżeństwa doręcza się prokuratorowi obligatoryjnie. Prokuratora zawiadamia się także o kolejnych terminach rozpraw (art. 449 § 1 k.p.c.).

²⁹ Zob. wyrok SN z 12.06.2019 r., II CSK 270/18, LEX nr 2681307.

14. Konsekwencją udziału prokuratora w postępowaniu w charakterze strony powodowej lub w razie popierania roszczenia przez prokuratora jest wyłączenie stosowania przepisów o zawieszeniu postępowania na zgodny wniosek stron lub z powodu niestawiennictwa obu stron (art. 449 § 2 k.p.c.).
15. W przypadku woli wszczęcia postępowania o ustalenie nieistnienia małżeństwa po śmierci jednego lub obojga małżonków osoba zainteresowana lub prokurator kieruje wniosek do sądu rejonowego ostatniego miejsca zamieszkania zmarłego lub zmarłych o ustanowienie kuratora, który jest wówczas pozywany w miejsce zmarłego małżonka. Jeśli oboje małżonkowie nie żyją, sąd ustanawia dwóch kuratorów (art. 447 i 448 k.p.c.).
16. Zgodnie z art. 426 k.p.c., jeśli stronę w komentowanym postępowaniu reprezentuje pełnomocnik, wymagane jest legitymowanie się przez niego pełnomocnictwem obejmującym umocowanie do prowadzenia danej sprawy (a nie pełnomocnictwem ogólnym). Sankcją za nieprzedłożenie właściwego pełnomocnictwa wraz z pierwszą czynnością procesową pełnomocnika może być wezwanie do uzupełnienia braków formalnych.
17. W sprawach małżeńskich, w tym w postępowaniu o ustalenie nieistnienia małżeństwa, posiedzenia sądowe co do zasady odbywają się przy drzwiach zamkniętych. Uprawnionymi do udziału w nich są zatem wyłączenie podmioty, o których mowa w art. 154 k.p.c. oraz art. 37 § 1 p.u.s.p. Wyjątkowo, na podstawie zgodnego żądania stron postępowania, sąd może postanowić o rozpoznaniu sprawy jawnie, jeśli nie zagraża to moralności.
18. Nowelizacją z 7.07.2023 r.³⁰ do art. 427 k.p.c. dodano zdanie drugie, umożliwiając tym samym rozpoznawanie spraw małżeńskich w ramach

³⁰ Ustawa z 7.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860).

posiedzeń zdalnych. Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 427 k.p.c. rozpoznanie sprawy przy drzwiach zamkniętych nie wpływa negatywnie na możliwość przeprowadzenia dowodu na odległość, w ramach posiedzenia zdalnego, jeśli w istotny sposób przyspieszy rozpoznanie sprawy lub przyczyni się znacznie do zaoszczędzenia kosztów.

19. Publikacja wyroku następuje zawsze jawnie – sąd co do zasady publicznie ogłasza zatem sentencję wyroku, nie podając ustnych motywów rozstrzygnięcia, korzystając w tym zakresie z uprawnień wynikających z art. 326 § 3 k.p.c.
20. Niestawiennictwo stron postępowania nie wpływa na możliwość rozpoznania sprawy. Jeśli jednak powód nie stawia się na pierwszy termin posiedzenia, postępowanie ulega zawieszeniu, chyba że prokurator popiera żądanie ustalenia nieistnienia małżeństwa. Użyty w art. 428 k.p.c. zwrot „ulega zawieszeniu” nakazuje przyjąć, że w braku stanowiska prokuratora, popierającego żądanie pozwu, sąd jest zobowiązany wydać postanowienie o zawieszeniu postępowania – zawieszenie ma zatem charakter obligatoryjny. Za wystarczające dla realizacji obowiązku stawiennictwa powoda na pierwszym terminie posiedzenia sądowego uznaje się obecność umocowanego przez niego pełnomocnika.
21. Postępowanie zawieszone na podstawie art. 428 k.p.c. może zostać podjęte przez sąd na wniosek powoda złożony nie wcześniej niż po upływie trzech miesięcy od dnia zawieszenia postępowania. Niezgłoszenie wniosku w ciągu roku od zawieszenia skutkuje umorzeniem postępowania. Umorzenie postępowania wywołuje takie same skutki jak umorzenie postępowania zawieszonego na zgodny wniosek stron lub z powodu ich niestawiennictwa.
22. Brzmienie art. 428 k.p.c. nie pozostawia wątpliwości, że podmiotem wyłącznie uprawnionym do złożenia wniosku o podjęcie zawieszonego postępowania jest powód. Wskazana regulacja stawia zatem powoda w silniejszej pozycji procesowej, dając mu możliwość dowolnego decydowania o biegu sprawy przez okres zawieszenia postępowania, tj. przez rok,

a niekiedy dłużej, jeśli powód zdecyduje o zaskarżeniu orzeczenia o umorzeniu. Za prawdopodobną można uznać sytuację, w której małżonek-powód, dążąc wyłącznie do utrudnienia codziennego funkcjonowania małżonkowi-pozwanemu i wydłużenia postępowania, celowo doprowadzi do jego zawieszenia, aby zyskać wyłączne uprawnienie do decydowania o biegu sprawy³¹.

23. Postępowanie dowodowe w sprawach małżeńskich cechuje się pewnymi odrębnościami względem postępowania dowodowego prowadzonego w sprawach procesowych na podstawie przepisów ogólnych. Przede wszystkim w sprawie o ustalenie nieistnienia małżeństwa sąd nie może przesłuchać w charakterze świadków małoletnich, którzy nie ukończyli lat trzynastu, a zstępných stron, jeśli nie ukończyli lat siedemnastu (art. 430 k.p.c.). Regulacja ta ma na celu ochronę dobra osób małoletnich, które zostaje naruszone już poprzez samo wszczęcie postępowania, prowadząc do nierzadko radykalnych zmian w dotychczasowej codzienności dziecka. Szersze angażowanie małoletniego w spór, jaki powił się między małżonkami, byłoby niewątpliwie niewłaściwie, szczególnie jeśli dotyczy on rodziców lub dziadków małoletnich.
24. W przypadku postępowania o ustalenie nieistnienia małżeństwa sąd jest związany wnioskiem dowodowym strony o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron (art. 432 k.p.c.). Celem zdyscyplinowania strony wezwanej do osobistego stawienia, która nie stawiała się na terminie posiedzenia bez usprawiedliwienia, sąd dysponuje możliwością nałożenia na nią grzywny na podstawie art. 274 § 1 k.p.c. Sąd nie może jednak nakazać jej przymusowego sprowadzenia do sądu (art. 429 k.p.c.).
25. W ramach prowadzonego postępowania dowodowego sąd jest zobowiązany ustalić – na podstawie oświadczeń małżonków – i zawrzeć w protokole rozprawy informacje na temat: liczby, wieku i płci dzieci żyjących, stosunków majątkowych i zarobkowych obu małżonków,

³¹ Tak też J. Parafianowicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505*³⁹, t. I, red. O.M. Piaskowska, LEX, art. 428, nt 6–7.

szczególnych obowiązków utrzymania osób niebędących ich wspólnymi dziećmi oraz treści umowy majątkowej, jeżeli małżonkowie umowę taką zawarli (art. 433 k.p.c.). Mając na uwadze konieczność ochrony w ramach prowadzenia postępowania wartości nadrzędnej, jaką jest dobro dziecka, sąd może zarządzić przeprowadzenie przez wyznaczoną osobę wywiadu środowiskowego w celu ustalenia warunków, w których żyją i wychowują się dzieci stron. Wywiad prowadzony jest przez kuratora zawodowego lub społecznego, zgodnie z regulacjami ustawy o kuratorach sądowych oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12.06.2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych³².

26. Wyrok wydany w sprawie o ustalenie nieistnienia małżeństwa ma skutek wobec osób trzecich (tzw. rozszerzona moc wiążąca wyroków wydanych w sprawach małżeńskich), z wyjątkiem rozstrzygnięć dotyczących części orzekającej o prawach i roszczeniach majątkowych dochodzonych łącznie z prawami niemajątkowymi (art. 435 § 2 k.p.c.). Rozszerzona moc wiążąca wyroków wydanych w sprawach małżeńskich oznacza, że prawomocne rozstrzygnięcie sądu wiąże nie tylko sąd orzekający, inne sądy, organy państwa i strony, ale także wszystkie inne podmioty. W każdej kolejnej sprawie tak sąd, jak i strony oraz podmioty trzecie są zobowiązane respektować prawomocne orzeczenie wydane w sprawie małżeńskiej, bez możliwości jego podważania³³.
27. Opłata od pozwu o ustalenie nieistnienia małżeństwa wynosi 200 zł (art. 27 pkt 1 u.k.s.c.).
28. W orzecznictwie i doktrynie przyjmuje się jednolicie, że ustalenie nieistnienia małżeństwa może być dokonane tylko w postępowaniu sądowym opartym na podstawie art. 2 k.r.o.

³² Dz.U. z 2014 r. poz. 989.

³³ M. Manowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I, Art. 1–477¹⁶, red. M. Manowska, LEX, art. 435, nt 3; zob. także wyrok SN z 5.10.2012 r., IV CSK 67/12, LEX nr 1231342.

29. Sąd Najwyższy w ciągle aktualnej uchwale III CZP 11/70³⁴ wskazał „gdy akt małżeństwa istnieje, a mimo to zarzuca się, że stwierdzone w nim zdarzenia nie doprowadziły do skutecznego zawarcia małżeństwa. Wówczas (...) jedyną drogą, w której dowodzić można słuszności tego rodzaju zarzutów, jest powództwo o ustalenie nieistnienia małżeństwa. Wynika to w sposób wyraźny z treści zdania drugiego art. 1 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, zgodnie z którym, jeżeli akt małżeństwa został sporządzony, ustalenie nieistnienia małżeństwa może nastąpić jedynie na mocy wyroku sądowego. Unormowanie to ma jeszcze jedno istotne znaczenie. Wynika z niego mianowicie, że kwestia czy małżeństwo istnieje, nie może być przez sąd rozstrzygana ubocznie, tzn. nie w sentencji, lecz w uzasadnieniu orzeczenia dotyczącego innej sprawy, jako prejudycjalne zagadnienie, czy sporządzony akt stanu cywilnego doprowadził do zawarcia małżeństwa”.
30. Zgodnie z art. 2 ust. 3 p.a.s.c. aktem stanu cywilnego jest wpis o urodzeniu, małżeństwie albo zgonie w rejestrze stanu cywilnego wraz z treścią późniejszych wpisów wpływających na treść lub ważność tego aktu. Akt stanu cywilnego jest sporządzany z chwilą dokonania wpisu o urodzeniu, małżeństwie albo zgonie w rejestrze stanu cywilnego (art. 2 ust. 4 p.a.s.c.).
31. Akta stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nim stwierdzonych (zasada wyłączności dowodowej aktów stanu cywilnego). Dlatego ich niezgodność z prawdą może być stwierdzona tylko w postępowaniu sądowym³⁵.
32. W orzecznictwie jednolicie przyjmuje się, że w przypadku, gdy istnieje akt małżeństwa, właściwą drogą do zakwestionowania samego faktu złożenia przez wskazane w nim osoby oświadczeń o zawarciu małżeństwa jest zgłoszenie żądania unieważnienia aktu małżeństwa w postępowaniu nieprocesowym. Dopiero jeśli powództwo dotyczy zarzutu, iż małżeństwo – mimo złożenia powyższych oświadczeń – zostało zawarte

³⁴ Uchwała SN z 26.03.1970 r., III CZP 11/70, OSNC 1970/12, poz. 220.

³⁵ Zob. uchwała SN (7) z 20.11.2012 r., III CZP 58/12, OSNC 2013/5, poz. 55.

bez skutku prawnego w rozumieniu art. 1 k.r.o., właściwa jest droga procesu cywilnego o ustalenie nieistnienia małżeństwa³⁶.

33. Postępowanie o unieważnienie aktu małżeństwa (tak jak i innych aktów stanu cywilnego) prowadzone jest w trybie nieprocesowym.
34. Wniosek o unieważnienie aktu stanu cywilnego na podstawie art. 39 p.a.s.c. można skierować do sądu rejonowego właściwego dla miejsca zamieszkania lub pobytu wnioskodawcy.
35. Akt małżeństwa (akt stanu cywilnego) może zostać unieważniony na wniosek osoby zainteresowanej, prokuratora, kierownika urzędu stanu cywilnego, jeśli stwierdzają zdarzenie niezgodne ze stanem faktycznym lub stwierdzono uchybienia, które zmniejszają moc dowodową aktu.
36. Zdarzeniem niezgodnym ze stanem faktycznym, w rozumieniu art. 39 p.a.s.c., w odniesieniu do aktu małżeństwa może być sytuacja, gdy sporządzono akt małżeństwa, chociaż nie zostało ono zawarte zgodnie z wymogami art. 1 § 1 k.r.o., a więc gdy nie zostały złożone oświadczenia woli zawarcia małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego lub nie zostały złożone oświadczenia przed osobą duchowną zgodnie z zasadami określonymi w art. 1 § 2 k.r.o., a w obu przypadkach kierownik urzędu stanu cywilnego sporządził akt małżeństwa. Wydaje się, że wskazane okoliczności to jedyne możliwe w praktyce zdarzenia uzasadniające zainicjowanie postępowania o unieważnienie aktu małżeństwa. Pozostałe niezgodności aktu z rzeczywistością, występujące już w dacie sporządzenia aktu – związane ze zdarzeniami mającymi wpływ na stan cywilny osób i dotyczące w istocie tylko elementów aktu (np. nazwisko, płeć itp.), mogą być jedynie przedmiotem sprostowania³⁷.
37. Zgodnie z art. 39 p.a.s.c. wniosek o unieważnienie aktu małżeństwa można także uzasadniać istnieniem uchybienia, ograniczającego moc

³⁶ Wyrok SN z 11.12.2007 r., II CSK 349/07, LEX nr 488955.

³⁷ Zob. postanowienie SO w Krakowie z 8.11.2018 r., II Ca 1196/18, LEX nr 2627401.

dowodową aktu. Na przykład, gdy sporządzono akt stanu cywilnego dla zdarzenia, które nie podlega rejestracji – zawarcie wyłącznie małżeństwa wyznaniowego.

38. Wniosek o unieważnienie aktu stanu cywilnego rozstrzygany jest postanowieniem. Orzeczenie sądu drugiej instancji podlega zaskarżeniu skargą kasacyjną. W razie prawomocnego unieważnienia aktu stanu cywilnego nie podlega on ujawnieniu ani nie wydaje się z niego odpisów (art. 42 ust. 1 p.a.s.c.). Artykuł 42 ust. 2 p.a.s.c. przewiduje jedynie możliwość wydania odpisu zupełnego na żądanie sądu lub na wniosek osoby, której dotyczy akt stanu cywilnego, albo osoby mającej interes prawny.

Art. 3. [Dokumenty niezbędne do zawarcia małżeństwa]

§ 1. Osoby zamierzające zawrzeć małżeństwo powinny złożyć lub przedstawić kierownikowi urzędu stanu cywilnego dokumenty niezbędne do zawarcia małżeństwa, określone w odrębnych przepisach.

§ 2. Jeżeli otrzymanie dokumentu, który osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo jest obowiązana złożyć lub przedstawić kierownikowi urzędu stanu cywilnego, napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, sąd może zwolnić tę osobę od obowiązku złożenia lub przedstawienia tego dokumentu.

§ 3. Kierownik urzędu stanu cywilnego wyjaśnia osobom zamierzającym zawrzeć małżeństwo doniosłość związku małżeńskiego, przepisy regulujące prawa i obowiązki małżonków oraz przepisy o nazwisku małżonków i o nazwisku ich dzieci.

1. Katalog dokumentów niezbędnych do zawarcia małżeństwa zawarto w art. 76 ust. 1 p.a.s.c. Zgodnie z jego brzmieniem osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo osobiście przedstawia wybranemu kierownikowi urzędu stanu cywilnego albo konsulowi, albo kierownikowi urzędu stanu cywilnego, który ma wydać zaświadczenie, o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (art. 4¹ k.r.o.):
- dokument tożsamości,

- zapewnienie na piśmie, że nie wie o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (szczegółową treść zapewnienia reguluje art. 76 ust. 4 p.a.s.c.) oraz
 - zezwolenie na zawarcie małżeństwa, jeżeli wymagają tego przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.
2. Ponadto w przypadku małżeństwa zawieranego przez pełnomocnika niezbędne jest przedłożenie, przez osobę zamierzającą wstąpić w związek małżeński, zezwolenia sądu na zawarcie małżeństwa w tym trybie oraz pełnomocnictwa.
3. Większe wymagania co do niezbędnych do spełnienia obowiązków określa art. 79 p.a.s.c. regulujący problematykę zawierania małżeństwa przez cudzoziemca, tj. osobę nieposiadającą obywatelstwa polskiego³⁸. Osoba taka jest zobowiązania złożyć:
- zapewnienie;
 - odpis aktu urodzenia;
 - jeśli pozostawała uprzednio w związku małżeńskim – odpis aktu małżeństwa z adnotacją o jego ustaniu, unieważnieniu albo stwierdzeniu jego nieistnienia, albo odpis aktu małżeństwa z dokumentem potwierdzającym jego ustanie lub unieważnienie albo dokumentem potwierdzającym stwierdzenie nieistnienia małżeństwa, jeżeli na podstawie pozostałych składanych dokumentów nie można ustalić danych niezbędnych do sporządzenia aktu małżeństwa;
 - dokument stwierdzający, że zgodnie z właściwym prawem może zawrzeć małżeństwo, chyba że na podstawie przepisów ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe³⁹ jego możliwość zawarcia małżeństwa jest oceniana na podstawie prawa polskiego.

³⁸ Więcej na temat pojęcia „cudzoziemiec” zob. E. Kamarad, *Zawarcie małżeństwa przez cudzoziemca przed polskim kierownikiem urzędu stanu cywilnego ze szczególnym uwzględnieniem problematyki państw nieuznawanych i terytoriów spornych*, „Metryka” 2016/1, s. 35.

³⁹ Ustawa z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 503).

4. Jeśli zgromadzenie ww. dokumentów przez osoby zamierzające zawrzeć związek małżeński napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, sąd może zwolnić tę osobę od obowiązku złożenia lub przedstawienia tego dokumentu.
5. O możliwości zwolnienia cudzoziemca z obowiązku przedłożenia dokumentów, których uzyskanie napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, stanowi także art. 79 ust. 2 p.a.s.c.
6. Artykuł 3 § 3 k.r.o. nakłada na kierownika USC obowiązek udzielenia osobom zamierzającym zawrzeć związek małżeński pouczeń na temat: doniosłości związku małżeńskiego, przepisów regulujących prawa i obowiązki małżonków (art. 23 k.r.o.) oraz przepisów o nazwisku małżonków i o nazwisku ich dzieci.
7. Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie ma na celu zaznajomienie nupturientów z konsekwencjami podejmowanej przez nich decyzji, niemniej ewentualne uchybienia kierownika w tym zakresie pozostają bez wpływu na ważność czynności zawarcia związku małżeńskiego. Nie można zatem wywodzić, że brak pouczenia lub błędne pouczenie skutkuje nieistnieniem małżeństwa albo jego nieważnością.

Aspekt procesowy

8. Postępowania w przedmiocie zwolnienia z obowiązku złożenia dokumentu, o których mowa w art. 3 § 2 k.r.o. oraz art. 79 ust. 2 p.a.s.c., prowadzone są przez sąd w ramach postępowania nieprocesowego (art. 562 k.p.c.).
9. Legitymację czynną do wystąpienia z wnioskiem o udzielenie wskazanego zwolnienia posiada wyłącznie osoba, do której zwolnienie ma się odnosić, nawet jeśli jest ona cudzoziemcem.
10. Sądem właściwym miejscowo i rzeczowo do prowadzenia sprawy jest sąd rejonowy miejsca zamieszkania lub pobytu wnioskodawcy.

11. Trudnymi do przezwyciężenia okolicznościami, uzasadniającymi udzielenie zwolnienia są czynniki niezależne od wnioskodawcy, np. wojna tocząca się w kraju jego pochodzenia, albo czynniki bezpośrednio z wnioskodawcą związane, np. stan zdrowia⁴⁰.
12. Sąd badając wniosek, rozważa, czy istotnie występują tego rodzaju przeszkody, które uniemożliwiają wnioskodawcy uzyskanie jednego z wymaganych art. 76 lub 79 p.a.s.c. dokumentów. Jeśli wniosek pochodzi od cudzoziemca, sąd musi ponadto zweryfikować, na podstawie właściwego prawa, czy osoba ta może zawrzeć małżeństwo.
13. Wniosek rozstrzygany jest postanowieniem, od którego przysługuje prawo wniesienia apelacji do sądu drugiej instancji.
14. Wniosek o zwolnienie od obowiązku złożenia lub przedstawienia kierownikowi USC dokumentu potrzebnego do zawarcia związku małżeńskiego podlega opłacie stałej w wysokości 100 zł (art. 37 pkt 6 u.k.s.c.).

Art. 4. [Okres wyczekiwania]

Małżeństwo przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego nie może być zawarte przed upływem miesiąca od dnia, kiedy osoby, które zamierzają je zawrzeć, złożyły kierownikowi urzędu stanu cywilnego pisemne zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie tego małżeństwa. Jednakże kierownik urzędu stanu cywilnego może zezwolić na zawarcie małżeństwa przed upływem tego terminu, jeżeli przemawiają za tym ważne względy.

1. Dyspozycja komentowanego przepisu odnosi się wyłącznie do małżeństw cywilnych – zawieranych przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego lub konsulem.

⁴⁰ Tak też A. Kurzawa [w:] B. Kotowicz, A. Kurzawa, B. Opaliński, *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, LEX, art. 79, nt 3.

2. Artykuł 4 k.r.o. wprowadza do kodeksu instytucję wyczekiwania, tj. miesięcznego okresu, liczonego od dnia złożenia przez nupturientów pisemnego zapewnienia, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Wprowadzenie instytucji wyczekiwania na grunt kodeksu służy bez wątpienia eliminacji przypadków, w których małżeństwa byłyby zawierane lekkomyślnie, spontanicznie, pod wpływem chwili, czy dużych emocji. Okres miesięczny, choć w istocie niezbyt długi, wydaje się czasem dostateczny na poczynienie przez nupturientów ważnych refleksji na temat podejmowanej przez nich decyzji, jej doniosłości i wynikających z niej skutków prawnych⁴¹. G. Jędrejek⁴² trafnie zwraca także uwagę, że okres wyczekiwania zapobiega konsekwencjom złożenia przez nupturientów zapewnień niezgodnych z prawdą. Zgodnie bowiem z art. 4 ust. 1 i 2 p.a.s.c. sądy oraz organy administracji publicznej przekazują urzędowi stanu cywilnego odpisy prawomocnych orzeczeń oraz decyzji administracyjnych, mających wpływ na treść aktu stanu cywilnego, w terminie 7 dni od dnia uprawomocnienia się orzeczenia albo uzyskania przez decyzję przymiotu ostateczności.
3. Miesięczny okres wyczekiwania należy liczyć zgodnie z regułami określonymi w Kodeksie cywilnym. Mając na uwadze, że przepisy nie wymagają jednoczesnego złożenia przez osoby zamierzające zawrzeć związek małżeński zapewnień, o którym mowa w art. 1 k.r.o., bieg terminu miesięcznego liczy się od dnia, w którym złożono późniejsze zapewnienie⁴³. Przy czym w doktrynie jednolicie wskazuje się, że zastosowania nie znajduje tutaj art. 115 k.c.⁴⁴
4. Przystąpienie przez kierownika urzędu stanu cywilnego do ceremonii zawarcia małżeństwa przed upływem terminu wyczekiwania, bez wydania pisemnego zezwolenia w tym przedmiocie nie rodzi dla małżon-

⁴¹ Zob. A. Zielonacki [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, LEX, art. 4, nt 2 i powołana tam literatura.

⁴² G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, art. 4, nt 1.

⁴³ H. Haak, *Zawarcie małżeństwa...*, s. 60.

⁴⁴ Tak K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Legalis, art. 4, nb 2.

ków negatywnych skutków prawnych. Nie można także z uchybienia tego wywodzić konsekwencji dla istnienia lub ważności małżeństwa⁴⁵.

5. Zgodnie z art. 4 zdanie drugie k.r.o. możliwe jest zawarcie małżeństwa przed upływem terminu wyczekiwania, jeśli zgodę na to wyrazi kierownik urzędu stanu cywilnego. Ustawodawca uprawniał kierownika USC do wydania takiego zezwolenia, jeśli przemawiają za nim ważne względy. Za takie uznaje się m.in. ciążę kobiety, pilny wyjazd czy ciężką chorobę jednego z nupturientów.
6. Zezwolenie na zawarcie małżeństwa przed upływem terminu wyczekiwania, zgodnie z art. 76 ust. 10 p.a.s.c., udzielane jest na piśmie.
7. W formie decyzji administracyjnej, z uwagi na jednoznaczne brzmienie art. 2 ust. 6 p.a.s.c., na piśmie albo w postaci elektronicznej wydawana jest odmowa udzielenia zezwolenia (art. 89 ust. 1 pkt 3 p.a.s.c.). Jej zaskarżenie następuje jednak nie w trybie administracyjnym, ale w ramach postępowania cywilnego nieprocesowego.
8. Osoba, której odmowa dotyczy, może w terminie 14 dni od dnia doręczenia jej decyzji odmownej, złożyć wniosek na piśmie utrwalonym w postaci papierowej, do sądu właściwego ze względu na siedzibę urzędu stanu cywilnego, o rozstrzygnięcie, czy przyczyny odmowy wskazane w zawiadomieniu uzasadniają odmowę dokonania czynności (art. 89 ust. 2 p.a.s.c.).
9. Sąd, zgodnie z art. 564 pkt 3 k.p.c., ma obowiązek rozstrzygnąć postanowieniem, czy okoliczności przedstawione przez kierownika USC uzasadniają odmowę po przeprowadzeniu rozprawy.
10. Orzeczenie sądu pierwszej instancji podlega zaskarżeniu apelacją.

⁴⁵ Tak K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, art. 4, nb 7.

Art. 4¹. [Małżeństwo wyznaniowe – zaświadczenie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa]

§ 1. Osobom zamierzającym zawrzeć małżeństwo w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 kierownik urzędu stanu cywilnego wydaje zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa oraz treść i datę złożonych przed nim oświadczeń w sprawie nazwisk przyszlých małżonków i ich dzieci.

§ 2. Zaświadczenie traci moc po upływie sześciu miesięcy od dnia jego wydania.

§ 3. Wydając zaświadczenie kierownik urzędu stanu cywilnego informuje strony o dalszych czynnościach koniecznych do zawarcia małżeństwa.

1. Regulacja art. 4¹ k.r.o. odnosi się tylko do małżeństw wyznaniowych, tj. zawieranych na podstawie art. 1 § 2 i 3 k.r.o. Należy mieć przy tym na uwadze, że zawarcie małżeństwa wyznaniowego prowadzi do powstania dwóch niezależnych skutków prawnych, tj. małżeństwa wyznaniowego oraz małżeństwa w rozumieniu prawa polskiego. Na kwestię tę zwrócił uwagę Sąd Najwyższy, trafnie podnosząc, że ewentualne późniejsze orzeczenie sądu kościelnego o ważności bądź o ustaniu małżeństwa kanonicznego nie może mieć prejudycjalnego wpływu na orzeczenie sądu państwowego o ważności lub o ustaniu świeckiego związku małżeńskiego tych samych małżonków⁴⁶.
2. Osoby, który zamierzają zawrzeć małżeństwo wyznaniowe, są zobowiązane przedłożyć, wydane przez kierownika urzędu stanu cywilnego, zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Zaświadczenie, zgodnie z dyspozycją art. 4¹ § 1 k.r.o. w zw. z art. 81 ust. 1 p.a.s.c., wydawane jest na podstawie zapewnień osób zamierzających zawrzeć związek małżeński, na piśmie. Zawiera:

⁴⁶ Wyrok SN z 17.11.2000 r., V CKN 1364/00, LEX nr 47030; zob. także A. Mączyński, *Konkordatowa forma...*, s. 127 i n.; więcej na temat małżeństwa wyznaniowego zob. uwagi do art. 1 k.r.o.

- nazwiska i imiona osób, które zamierzają zawrzeć małżeństwo, nazwiska rodowe, stan cywilny oraz daty i miejsca urodzenia;
 - nazwiska i imiona oraz nazwiska rodowe rodziców osób zamierzających zawrzeć małżeństwo;
 - nazwisko, które każdy z małżonków będzie nosił po zawarciu małżeństwa;
 - zgodne oświadczenie w sprawie nazwisk przyszłych dzieci;
 - zapewnienie, że nie zachodzą przeszkody, o których mowa w art. 10–15 k.r.o.
3. Omawiane zaświadczenie może zostać wydane przez kierownika USC także cudzoziemcowi, jeśli spełni on wymagania określone w art. 76–79 p.a.s.c.⁴⁷
4. Zaświadczenie, zgodnie z art. 4¹ § 2 k.r.o., traci moc po upływie sześciu miesięcy od dnia jego wydania. Po tym czasie nie jest możliwe zawarcie przez nupturientów małżeństwa wyznaniowego ze skutkiem na gruncie prawa cywilnego.
5. W formie decyzji administracyjnej, z uwagi na jednoznaczne brzmienie art. 2 ust. 6 p.a.s.c., na piśmie albo w postaci elektronicznej wydawana jest odmowa wydania zaświadczenia (art. 89 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c.). Jej zaskarżenie następuje jednak nie w trybie administracyjnym, ale w ramach postępowania cywilnego nieprocesowego.
6. Osoba, której odmowa dotyczy, może w terminie 14 dni od dnia doręczenia jej decyzji odmownej złożyć wniosek na piśmie utrwalonym w postaci papierowej do sądu właściwego ze względu na siedzibę urzędu stanu cywilnego o rozstrzygnięcie, czy przyczyny odmowy wskazane w zawiadomieniu uzasadniają odmowę dokonania czynności (art. 89 ust. 2 p.a.s.c.).

⁴⁷ K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, art. 4¹, nb 6.